

YTTRANDE

Datum
2025-06-27

Dnr
R 48-2025

1 (2)

Justitieombudsmannen
Per Lennerbrant

Regeringskansliet
Justitiedepartementet

Yttrande över betänkandet Skärpta och tydligare krav på vandel för uppehållstillstånd (SOU 2025:33)

(Ju2025/00812)

Riksdagens ombudsmän (JO) har getts möjlighet att lämna synpunkter på betänkandet. Jag begränsar mitt yttrande till förslaget att återinföra begreppet vandel i utlänningslagen.

Ett uppehållstillstånd får typiskt sett anses vara av mycket stor betydelse för den enskilde. Om en vandelsprövning ska införas och få betydelse för bl.a. återkallelse av uppehållstillstånd måste höga rättssäkerhetskrav ställas på regleringen.

Det är mot den angivna bakgrunden positivt att det i förslaget tagits in en legaldefinition av vad som avses med vandel (föreslagna 1 kap. 7 a § utlänningslagen). Det uttalas också att endast straffbara yttranden bör beaktas som bristande vandel (s. 309).

Samtidigt finns ett antal formuleringar i betänkandet som antyder att vandelsprövning ska avse annat eller mera än vad som kan anses rymmas i legaldefinitionen. Exempelvis ska vandelsbegreppet omfatta ohederligt eller misskötsamt leverne som inte nödvändigtvis innefattar bristande regelefterlevnad men som däremot motverkas av samhället (s. 300). Det sägs vara av avgörande vikt att utlänningar i Sverige inte bara följer lagar och andra författningar samt lever på ett skötsamt och hederligt sätt, utan också respekterar grundläggande svenska värderingar och levnadssätt (s. 293). Det kan ”knappast” komma ifråga att domstolar och myndigheter ska göra skönsmässiga bedömningar av närmast moralisk karaktär (s. 298) och ”som utgångspunkt” bör endast straffbara yttranden kunna beaktas inom ramen för vandelsprövningen (s. 311).

Det är oklart i vilken mån vandelsbegreppets innebörd i äldre utlänningslagar ska tillåtas ge ledning vid tillämpning av utredningens förslag (s. 298). Jag har vidare svårt att se hur alla de exempel som rör missbruk kan betraktas som ett handlande i strid med en författning eller ett beslut (s. 303 f.).

Otydligheterna är särskilt otillfredsställande när grundlagsskyddade rättigheter berörs. Det gäller inte minst vilka yttranden eller andra åsiktsyttringar som ensamma eller tillsammans med andra omständigheter, ska kunna beaktas vid en vandelsprövning. Det framgår inte om frågan om ett yttrandes straffbarhet ska kunna bedömas i ärendet om uppehållstillstånd, utan att saken prövats av allmän domstol inom ramen för ett brottmål. Avsnittet där yttrandefriheten behandlas är påfallande kortfattat och saknar en tillräcklig analys av förslagets effekter för den fria åsiktsbildningen och andra grundlagsaspekter (avsnitt 5.6).

Betänkandet innehåller således tvetydigheter och motsägelser som medför att förslaget inte kan anses vara avgränsat på ett tillräckligt tydligt sätt för att tillgodose berättigade rättssäkerhetskrav. Jag ser också en risk för att tillämpningen kan komma i konflikt med kravet på normbundenhet (1 kap. 1 § tredje stycket regeringsformen). Jag avstyrker att förslaget läggs till grund för lagstiftning.

Om regeringen ändå går vidare bör följande beaktas.

Jag kan konstatera att det inte lämnas något förslag om att den bristande vandeln ska vara av väsentligt slag eller motsvarande. Även om proportionalitetsöveräganden ska göras bör det finnas ett kvalificerande moment. Jag efterfrågar därför en uttrycklig reglering om det.

Det bör också analyseras hur förslaget samspelar med nuvarande och föreslagna bestämmelser om utvisning på grund av brott (jfr SOU 2025:54). Ska det exempelvis vara möjligt att återkalla ett uppehållstillstånd på grund av bristande vandel när ett utvisningsyrkande ogillats inom ramen för en brottmålsrättegång?

Vid vandelsprövningen ska det beaktas om utlänningen utgör ett säkerhetshot eller en säkerhetsrisk, utan att det för den skull rör sig om ett säkerhetsärende i utlänningslagens mening. I ett sådant säkerhetsärende har Säkerhetspolisen förordat att t.ex. ett uppehållstillstånd ska nekas eller återkallas. Jag måste ifrågasätta om Migrationsverket har förutsättningar att kunna bedöma att någon utgör ett säkerhetshot eller en säkerhetsrisk om inte Säkerhetspolisen ansett att det förhåller sig på det sättet.

Avslutningsvis, vandel får anses vara ett omodernt ord som dessutom tidigare utmönstrats ur utlänningslagen. Jag kan inte instämma i utredningens uppfattning att vandel är mer konkret och precist än exempelvis "levnadssätt" (s. 296). Enligt min mening förhåller det sig tvärtom.

Yttrandet har beslutats av JO Per Lennerbrant. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Rättssakkunniga Helena Tyni har föredragit ärendet och byråchefen Sara Johansson har deltagit i beredningen.